

Естибай А.К., 1 курс (академик Е.А. Бөкетов атындағы ҚарУ)
Ғылыми жетекші – э.ғ.м., оқытушы Жакбекова А.А.

КІШІ ЖӘНЕ ОРТА БИЗНЕСТІ ДАМУ ЭКОНОМИКАЛЫҚ - ӘЛЕУМЕТТІК-ЖАҢҒЫРТУДЫҢ БАСТЫ ҚҰРАЛЫ

Кіші және орта бизнесті дамыту экономикалық өрлеудің және әлеуметтік-саяси жаңғыртудың басты құралы. Әсіресе, жеке меншіктің нақты өмірге жүзеге асуы және орта таптың қалыптасуының мемлекетімізде артқан сайын еліміз көркейіп, халықтың әлеуметтік-экономикалық жағдайы жақсарды. Сонымен бірге, кәсіпкерлік – экономиканың тиімді әрі нәтижелі секторы.

Кіші және орта бизнес жұмыссыздықты жоюда, нарыққа қажетті тауарларды жеткізуде, жеке өндірушілердің монополиясын шектеуде және экономиканы тұрақтандыруда шешуші фактор болып табылады. Кіші және орта кәсіпорындар экономиканың құрылымдық қайта құруын жеделдетеді, тұтынушылардың сұранысқа жедел әрекет етеді.

Бүгінгі таңда өзгермелі шаруашылық кіші және орта бизнестің барлық қатысушыларын басқаруға деген қарым-қатынасы мен көзқарастарын өзгедей құру қажеттілігінің алдына қойып, барлық болашақ қадамдарды есептей отырып, кәсіпкерлікті дамыту іс-шараларын кезең-кезеңімен орындау кадрларды кәсіби даярлауға және облыста қалыптасқан орташа еңбекақыдан кем емес табысты қамтамасыз ете отырып, дербес кәсіпкерлік қызметтің басында қолдауға негізделген еліміздің қолда бар әлеуетін пайдалана отырып, кіші және орта бизнес негізінде Өзін-өзі жұмыспен қамтуды ұйымдастыру тетігін құруға мүмкіндік береді.

Кіші және орта бизнес нарығын дамыту процестері арасындағы байланыстырушы құрал ретінде экономиканың нақты секторын көтеру бағдарламасы болады, ол инвестициялық және құрылымдық саясаттың басымдықтарымен жұмыспен қамтуды қамтамасыз ету мүмкіндігін ескере отырып, салалық және аумақтық бөліністе жұмыс орындары жүйесін дамытудың перспективалық бағыттарын айқындайды.

Кіші және орта бизнес секторының экономикалық қызмет түрлері бойынша белсенді шағын кәсіпкерлік субъектілерінің саны бойынша келесі қорытынды жасауға болады:

- көтерме және бөлшек сауда; автомобильдерді және мотоциклдерді жөндеу секторы шағын кәсіпкерлік субъектілерінің санындағы үлесі 35,1% тең;

- қаржы және сақтандыру қызметі секторының үлес салмағы ең төменгі шамаға тең болып, 0,5% құрды;

- жалпы қазіргі замануи талаптарына сай ел экономикасында халыққа қызмет көрсету саласы қарқынды дамуда. Оның шамасы жұмыс істеп тұрған шағын кәсіпкерлік субъектілерінің санында 12,8 % шамасындағы үлесіне сай болып 158 702 бірлікке тең болды.

- өнеркәсіп секторындағы шағын кәсіпорынның дамуы әлі де жеткіліксіз және оның мәні 44 863 бірлікті немесе жалпы шағын кәсіпкерлік санының

құрылымында 3,6%ға тең болған. Атап айтқанда, 2018 жылы ҚР бойынша ШК ұйымдық-құқықтық нысандары бойынша шығарылған өнім көлемінің 85,6% шағын кәсіпкерліктің заңды тұлғаларымен, 8,3 пайызын жеке кәсіпкерлер және 6,1 пайызын шаруа қожалықтарымен шығарылған.

Қазақстандағы шағын кәсіпкерлік қызметінде жұмыс жасайтын жұмыскерлердің еңбек өнімділігінің деңгейінің шамасы 2018 жылы 2017 жылмен салыстырғанда 8,1 пайызға жоғарлап 7337,4 мың теңге/адамға тең болды. Жалпы бұл көрсеткіштің шамасы 2010 жылдан бастап тек өсу қарқынымен дамығанын атап өткен жөн және бұл көрсеткіштің жоғарғы шегі 2014 жылға сай болған, оның шамасы 223,3 пайызға, яғни 2,2 есеге дейін жеткен.

Шағын кәсіпорындарда жұмыспен қамтылғандардың орташа тізімдік саны жылдан жылға өсуді көрсетіп отыр және жалпы 2008-2018 жылдар аралығында 22,3 пайыздан 33,3 пайызға дейін жоғарлаған.

2017-2018жылдар кезеңінде жұмыспен қамтылғандардың жалпы орташа тізімдік санындағы шағын кәсіпорындар қызметкерлерінің үлес салмағы 32,9% - дан 33,3% - ға дейін өсті. Сонымен, Қазақстандағы шағын кәсіпкерліктің тиімділігінің көрсеткіштері бойынша жалпы Қазақстандағы шағын кәсіпкерлікті дамытудың барлық қаралып отырған көрсеткіштерінің оң динамикасы сипатталады деп тұжырым жасауға болады. 2018 жылдың аяғында байқалып отырған шағын кәсіпкерліктің белсенділігінің жоғарлау үрдісі еліміздегі шағын кәсіпкерлікті қолдаудың қолда бар нысандары мен институттары жеткілікті түрде тиімді екендігін көрсетті.

Шағын бизнес бірқатар экономикалық және әлеуметтік проблемаларды шешуде маңызды рөл атқарады. Шағын бизнес қалыптасуы мен дамуы барысында мемлекеттік қолдауды талап етеді. Себебі ірі кәсіпорындардың монополиялық әрекетінен, экономикалық өзгерістер кезінде шағын бизнес қиын хал-жағдайда болады. Мемлекет бизнестің алдында тұрған кедергілерді жоюға, құқықтық жағынан көмек көрсетуге, өркениетті нарықтық қатынасты орнатуға ықпал етуге тиіс.

Бүгінгі күні Қазақстанда кәсіпкерлікті қолдау жөніндегі бағдарламалық бағдарламалардың үш негізгі түрі жұмыс істейді: кіші және орта бизнесті қаржыландыру көлемі мен қолжетімділігін арттыруға бағытталған бағдарламалар; кәсіпкерлікті әртараптандыруға және оның индустриялық-инновациялық дамуына бағытталған бағдарламалар; ШОБ субъектілерінің кәсібилігін арттыруға бағытталған бағдарламалар

Бизнесті дамыту үшін жағдайды нақты жақсартуға бағытталған жұмыс бүгінгі күні қабылданып жатқан шаралармен шектелмейді және жүйелі негізде Мемлекет басшысының тапсырмаларына сәйкес жалғасын табауда.

Шетел тәжірибесі бойынша шағын кәсіпкерліктің дамуының келесі нәтижелерін көруге болады:

Дамыған елдер өз экономикасындағы шағын бизнестің зор рөлін бұрыннан түсініп, шағын кәсіпкерлікті жан-жақты ойластырылған қолдауды жүзеге асыруда. Қазақстанда шағын кәсіпкерлік үлесіне ЖІӨ-нің шамамен 22% келеді Сондықтан, шағын бизнесті қолдаудағы негізгі рөл қазіргі уақытта мемлекетке

беріледі. Салыстыру үшін: Еуропалық Одақ елдерінде, АҚШ-та, Жапонияда мұндай көрсеткіш ЖІӨ-нің 50-65% шегінде құрайды.

Қазақстандағы кіші және орта бизнестің экономикалық, әлеуметтік, ғылыми-техникалық мәселерді шешудегі өсу қарқынына қарағанда оның артықшылықтары мен кемшіліктері де бар. Бүгінгі таңда шағын және орта бизнес Қазақстан экономикасын дамытуда негізгі позицияға ие болғанын атап өтуге болады: ол халықты жұмыспен қамту проблемасын шешуге, нарықты отандық тауарлармен және қызметтермен толтыруға, бәсекелестік ортаны қалыптастыруға ықпал етеді. Шағын және орта кәсіпкерлік Қазақстанның экономикалық дамуы мен өркендеуінің тірегі болды.

Мемлекеттік қолдау шеңберінде бірқатар бағдарламалар әзірленді және шағын бизнесті дамытуға ықпал ететін бірқатар инфрақұрылым институттары құрылды. Осы бағдарламалардың бағыттары шағын бизнестің қаржылық капиталдың жетіспеушілігі сияқты проблемасын жоюға, сондай-ақ қаржылық емес іс-шаралар бизнесті қалыпты ақпараттық қамтамасыз етуге, сондай-ақ кәсіпкерлердің білім деңгейін арттыруға, бизнесті жүргізу бойынша консультациялар жүргізуге мүмкіндік берді.

Осылайша, Қазақстанда кіші және орта бизнесті дамытудың келесі перспективаларын анықтауға болады:

- бизнесті жеңілдетілген несие мөлшерлемелері бойынша қаржыландыру;
- басым салаларды инвестициялау;
- экспортқа бағдарланған өндірістерді қолдау.
- бизнес инфрақұрылымын дамыту;
- жаңа бизнес-бастамаларды қолдау.

Ал кәсіпкерлер тарапынан Қазақстанда бизнесті дамыту үшін олардың жобаларға белсенді қатысуы, инновациялық қызметті дамытуға ынтасы мен ұмтылуы талап етіледі.

Әлемдік тәжірибеге сәйкес, кіші және орта бизнесті қалыпты өркендеуші экономика жағдайларында сәйкесті мемлекеттік қолдаумен барынша жемісті жұмыс жасайды. Қазақстанда қалыптасқан әлемдік тенденцияларға қарамастан, берілген процестер толық шамада өзінің бекітілуін таппауда.

Осыған байланысты кіші және орта бизнесті жетілдіру үшін өңірлерде әрбір өңірдің ішінде қолдауды күшейту, сондай-ақ тауарлар мен қызметтердің белгілі бір топтары бойынша өңіраралық байланыстарды орнату қажет. Кіші және орта бизнесті өндірістік саладан аз капиталды қажетсінетін қызмет түрлеріне ауысатынын ескере отырып, кіші және орта бизнесті қолдаудың түрлі нысандарын шоғырландыру және сауда және қызметтер көрсетуді өндірістік секторын қолдауды теңгерімді жүзеге асыру қажет.

Әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасында кәсіпкерлік қызмет үшін жағдайды жақсарту жөніндегі түбегейлі шаралар туралы Қазақстан Республикасы Президентінің 2014 жылғы 27 ақпандағы № 757 Жарлығы.

2. Джейми, С. Уолтерс. Качественная эволюция малого бизнеса. 4 ключа к успеху без необходимости расширения компании / Джейми С. Уолтерс. - М.: Баланс Бизнес Букс, 2017. - 296 с.